

New Yorks kris — och Sveriges

För något år sedan skakades staden New York av en allvarlig ekonomisk kris. Under stigande häpnad kunde vi läsa att den amerikanska finansvärldens Mecka och storkapitalismens högborg hamnat i en situation där fonder och skatteinkomster inte täckte de löpande utgifterna, och lånemöjligheterna var uttömda. Finansiell ruin och skändlig konkurs låg hotande nära. Hur kunde det hända?

Förklaringarna var många, och de flesta av dem bidrog väl med sin bit av sanningen. Stadens tjänstemän och övriga anställda hade förhandlat sig till orimligt höga löner och pensionsförmåner, kostnadskontrollen var dålig, finansförvaltningen undermålig, likviditetsplaneringen obefintlig. På sådana punkter kunde stadens finanser snabbt saneras efter denna halsbrytande utflykt i de protesterade växlarnas värld.

Under de akuta orsakerna till krisen låg emellertid en trendmässig utveckling som inte lika snabbt kunde brytas, även om den sannolikt aldrig mer tilläts leda fram till ett akut krisläge. New York City har sedan länge bedrivit en efter amerikanska förhållanden ambitiös socialpolitik. Bakgrunden till detta är inte svår att förstå. På få ställen i världen är kontrasten mellan hög och låg, mellan framgång och misslyckande, så brutal som på Manhattan. Här fanns mycket pengar att ta av och många behövande; en omfördelning av resurserna pockade på genomförande.

New Yorks socialpolitik är ingalunda märkvärdig ur svensk synvinkel. Socialbidrag för att undvika svält hos de fattigaste är enligt traditionellt amerikanskt mönster huvudkomponenten. Avgörande för den följande utvecklingen var att socialbidragen i New York sattes högre än någon annanstans i USA. Effekten lät inte vänta på sig. Arbetslösa negrer i södern och fattiga från många andra håll i USA sögs in till New York, och de fattiga som redan fanns där stannade självfallet kvar. Understödsbördan växte, och staden hade inga grundlagsenliga möjligheter att hindra inflyttningen av understödstagare.

Samtidigt pågick en motsatt process i andra änden av den ekonomiska skalan. För att finansiera sin socialpolitik hade staden tvingats höja skatter och pålagor på individer och företag. De välsituerades utflyttning till förortsområden med lägre fastighetsskatter blev en oundviklig följd. Företagen började förlägga sina huvudkontor till grannstaterna för att undgå stadens löneskatt. Till och med börsen på Wall Street hotade att flytta till grannstaten New Jersey för att slippa skatt på sin aktieomsättning. Allteftersom socialutgifterna ökade, vek skatteunderlaget. Den finansiella krisen blev ingen överraskning för dem som observerat denna utveckling.

Staden New York skaffade sig en lärdom som många svenska kommuner redan har: med en hög geografisk rörlighet hos individer och företag kan man inte allt för mycket avvika från omvärlden — eller åtminstone de närmsta grannarna — vad beträffar skattesatser och samhällsservice utan att för-

ändra både beskattningsunderlag och serviceklientel. Inom Sverige har vi dragit slutsatser av detta genom kommunala utjämningsbidrag och statligt ansvar för en stor del av socialpolitiken. Danderyd och Botkyrka är talande exempel på att rikedomens och fattigdomens spiraler ändå inte bryts så lätt.

Olyckskorpar har höjt varningens finger för en motsvarande svensk utveckling på nationell nivå. Skatteflykten till utlandet, bristande arbetsmoral, otillbörligt utnyttjande av sociala förmåner och nu senast den statliga upplåningen i utlandet har nämnts som förebud om en svensk bankrutt. Men trots vårt skattetryck och vår avancerade socialpolitik kommer Sverige naturligtvis aldrig att hamna i New Yorks kris.

Varför är då vår självständighet till en oberoende skatte- och socialpolitik större än New Yorks? En förklaring är självfallet den lägre befolkningsrörligheten. Hos oss utgör kultur och språk stora barriärer för såväl ut- som inflyttning. Ändå har risken för skatteflykt hejdat genomförandet av många högtflygande fördelningspolitiska ambitioner. Och vi kan vara säkra på att det trots språkliga och kulturella barriärer finns en betydande global överefterfrågan på delaktighet i det svenska ekonomiska och sociala välståndet. Därför har vi svenskar beviljat oss en rättighet som New York City inte har: rätten att stänga våra gränser. Ingen slipper här fram förrän han fått arbetstillstånd och personnummer.

Vi ser det som en trist självklarhet att vi måste avvisa åldriga kurder, barnrika assyrier eller studerande iranier, och bara plocka de mest produktiva russinen ur invandrarkakan. Men vi tänker sällan på att varje gång vi höjer det svenska välståndet så ökar trycket på våra gränser, och det inrättas i tysthet ännu ett par tjänster vid invandrarverket och passpolisen. Ytterligare förbättringar i vårt välfärdssystem kan bara köpas till priset av en allmer svartsjuk bevakning av rätten till delaktighet däri.

Vår svenska kris blir därför inte finansiell som New Yorks utan i stället moralisk och på sikt maktpolitisk. Den moraliska indignationen över stängda gränser omfattar alltför sällan dem som vill ut och dem som vill in med samma patos. Av någon anledning finner vi rikedomens skyddsmurar mindre förkastliga än den politiska diktaturens. Men är det inte en tidsfråga? Hur länge kommer vi att finna det moraliskt försvarbart och förenligt med krav på ökad jämlikhet att bygga vidare på ett välfärdssystem som är förbehållet någon promille av jordens befolkning? Hur länge kommer merparten av denna befolkning att acceptera förvägrad inträdesrätt till vår exklusiva rikemansklubb?

Utvecklingen arbetar emot exklusivitetens rätterna. I Sverige har vi sett skräväsendet sprängas av marknadskrafterna, privilegiesamhället av det demokratiska genombrottet. När det internationella ståndssamhället brutits ned av krafter inom eller utom de rika nationalstaterna, kommer vi att se tillbaka på vår enprocentiga skärv till världens svältande miljoner som ett lågt pris för rätten att låta samhällssolidariteten ta slut vid Sveriges gränser.

Jens Voss Jensen